

УДК 378.147

С. М. ТАРАСОВА

м. Миколаїв, Україна

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ У МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Автором розглядаються особливості критичного мислення вчителя та його місце у професійній підготовці майбутніх педагогів. Робиться спроба пов'язати критичне мислення з деякими педагогічними концепціями, зокрема з складовими педагогічної майстерністю

Ключові слова: професійне становлення майбутнього вчителя, критичне мислення, критичний аналіз, педагогічна майстерність.

Постановка проблеми. Критичне мислення на сьогодні у світлі вітчизняних і зарубіжних досліджень постає як необхідна складова формування майбутнього вчителя, а ширше – формування всебічно розвиненої особистості.

Метою статті є дослідження особливостей критичного мислення майбутнього вчителя як складовою педагогічної майстерності.

Виклад основного матеріалу. Сучасний педагогічний світ є частиною суспільства і тому має свої особливості: успішне існування в сучасному суспільстві, технологічні можливості, педагогічні навички, інтерактивні методики навчання.

Після другої світової війни у США отримало значне поширення таке поняття, як «критичне мислення», яке потім було поширене у Європі, Росії, Україні. «Критичне мислення – це, у найбільш загальному розумінні, активність розуму, спрямованого на виявлення й виправлення своїх помилок». Важливою ознакою критичного мислення є принципова допустимість помилок у судженнях, а в загальному – помилок людського пізнання. Найбільшим прихильником такої позиції в ХХ столітті став К. Поппер, на думку якого, саме критичне мислення стало тією складовою наукового пізнання яка відрізняє його від інших продуктів духовної активності людини. Своє вчення К. Поппер назвав «критичним раціоналізмом». «Критика (від грецького *kritike* – мистецтво розбирати, судити) – розбір (аналіз) чого-небудь з метою дати оцінку». «Раціоналізм (лат. *rationalis* – розумний, від *ratio* – розум) – напрям у пізнанні теорії, яка визнає єдиним джерелом і критерієм пізнання розуму».

Ми розуміємо критичне мислення як активний, цілеспрямований, організований пізнавальний процес, який використовується для ретельного аналізу власного мислення та мислення оточуючих для виразності і поліпшення власного розуміння.

Навчання з методами розвитку критичного мислення культивує у майбутніх учителів:

- Активну громадську позицію, толерантність;
- Уміння працювати у команді, кооперуватися, спілкуватися та домовлятися;
- Уміння вибирати та оцінювати інформацію;
- Уміння вирішувати проблеми, мислячи креативно та критично;

Навчальні плани з педагогічних дисциплін у тому числі «Основи педагогічної майстерності» розраховані на:

- Навчання студентів мислити та вчитися;
- Детальне вивчення основ наук;
- Включення вправ із розвитку критичного мислення у кожний вид роботи;
- Доступність та зрозумілість для кожного студента.

Ми пропонуємо деякі види діяльності для розвитку критичного мислення майбутніх учителів біології.

Дискусія: «Які види ви врятуєте?». Мета: вивчити думку студентів щодо видів які занесені у «Червону книгу»; обговорити чому люди цінують деякі форми життя більш за інші; допомогти студентам дійти висновку про екологічну необхідність та цінність усіх видів рослин та тварин; заохотити аудиторію приймати рішення спільно у групі, аргументовано доводити свою думку, навчитися слухати іншого.

Хід роботи

Викладач розподіляє групу студентів на групи та забезпечує кожного аркушем паперу із списком видів рослин та тварин, що сьогодні знаходяться на межі вимирання. Студенти працюють у групах класифікуючи подані види рослин та тварин у порядку залежно від їх пріоритету щодо рятування. Через 10 хвилин між групою дискусії представники кожної групи студентів по черзі оголошують свої списки. За результатами даних списків викладач складає загальну таблицю результатів на дошці. Далі проводиться дискусія з питань:

1. Які форми життя на вашу думку, більш важливо врятувати; рослини, що знаходяться на межі зникнення чи тварини? Чому?
2. За яким критерієм ви склали список: корисність для людства? Зовнішня краса? Значення розмірів тварин? Види які проживають у вашій місцевості?
3. Чому більшість людей зацікавлена у рятуванні більш красивих тварин, аніж маленьких, зовнішньо неприємних.

Домашнє завдання: «Міні – огляд».

Студентам пропонується взяти інтерв'ю у 4–5 осіб та дізнатися, наскільки вони обізнані щодо видів які знаходяться на межі вимирання.

В інтерв'ю студенти просять респондентів назвати 5 видів рослин та тварин названої категорії. Після чого вони підсумовують отриману інформацію у короткому письмовому звіті. Коли звіти прочитано у аудиторії викладач організовує дискусію щодо способів інформування аудиторії про важливість існування всіх видів

Професійна підготовка майбутніх учителів є складним процесом формування якостей особистостей майбутніх учителів, які забезпечили б у майбутньому ефективну професійну діяльність та педагогічну майстерність. В.Ф. Орлов визначає, що «Професійне становлення майбутнього вчителя – це складне й багатовимірне явище перетворення особистості, починаючи від часу її студентства і до педагогічної діяльності». Отже, професійна підготовка є, з одного боку, *процесом формування якостей особистості*, а з другого – *виражає певний професійний рівень особистості вчителя* і є певною інтегративною якістю соціально-професійної зрілості майбутнього вчителя.

Нами визначено поетапне формування критичного мислення студентів:

1. Рівень орієнтування – навчальний рівень (знання теми, розділу, структури предмета);
2. Рівень знань (знання програмного матеріалу, вміння використовувати методи навчальної дисципліни для розв'язання практичних задач) – навчальний рівень;
3. Рівень співставлення й аналізу (вміння співставляти, знаходити суперечності) – рівень спеціаліста;
4. Рівень логічної структури (вміння проводити структурно – логічний аналіз тексту, повідомлення, виступу, вміння виділяти головне) – рівень спеціаліста;
5. Рівень рецензування і загального оцінювання (співставляти результати, з метою аналізувати вирогідність результатів) – рівень експерта;
6. Рівень розуміння проблем і шляхів їх розв'язання (вміння виявляти суперечності) – рівень експерта;

З вище зазначеного випливає, що критичне мислення майбутнього вчителя пов'язане з аналізом ситуації та різних суперечностей, які виникають у практичній діяльності педагога, судженнями, запереченнями. Критичне мислення є відмінним від інтелектуального, догматичного наукового мислення. Воно зорієнтоване на практичну діяльність вчителя, на досягнення педагогічних цілей, розвиток і становлення особистості майбутнього вчителя та його педагогічної майстерності.

Майбутній учитель повинен мати певні знання, уміння й навички аналізувати та усвідомлювати життєві педагогічні ситуації, які, зазвичай, є нечіткими, невизначеними, неструктурованими, зі суперечливими тенденціями, часто з емоційною напругою. Через критичне мислення педагог повинен уміти «впорядкувати» невизначеність конкретної педагогічної ситуації, що визначить її педагогічну майстерність. Майбутній педагог має розуміти особливості критичного мислення, розвивати на заняттях з педагогічної майстерності свої здібності.

Ми вважаємо, що не завжди вчитель – критик, а тим паче майбутній вчитель контролює ситуацію в навчально-виховному процесі. Однак він повинен вміти описати ситуацію, щоб її кваліфіковано проаналізувати й зрозуміти, набуваючи цим самим позитивного досвіду своєї педагогічної майстерності через досвід критичного мислення.

У педагогічному процесі об'єктами критичного мислення можуть бути різноманітні ситуації, факти. Наприклад, навчальні програми, зокрема вибір як усієї програми, так і її окремих положень, потребують критичного аналізу, порівняння, раціонального вибору педагогічних дій стосовно конкретного класу, конкретних учнів.

У критичному мисленні поєднується мислення майбутнього вчителя з його педагогічними діями. Саме критичний аналіз допоможе майбутньому вчителю вибрати метод, форму, методику, спосіб, засіб навчання чи виховання з нову ж таки стосовно конкретної реальної ситуації та контингенту учнів, що і формує педагогічну майстерність.

Критичне мислення – це не тільки аналіз ситуації (стосовно діяльності педагога), її розуміння й осмислення, це і створення моделі

переходу від чіткості, від можливостей до дійсності з обов'язковою наступною реалізацією цієї моделі у практичній діяльності, тобто розв'язанням проблеми. Отже критичне мислення невід'ємне від практичної діяльності педагога.

Критичне мислення є специфічним стилем наукового мислення. Наукове ж мислення «В широкому смислі слова – є системою норм, вироблених протягом багатьох віків розвитку науки й інваріантних для всіх її галузей» [1,142]

Сутнісний підхід орієнтується на внутрішнє, на сутнісні особливості і зв'язки об'єктів, явищ і їх компонентів». Діалектичне поєднання цих двох підходів на засадах доповнювальності витікає із діалектики співвідношення категорій «сутність» і «явище» на противагу чистій описовості явища, що часто трапляється в педагогічних дослідженнях. На основі цього А.В. Коржуєв розглядає критично-рефлексивний стиль мислення, для якого в педагогіці «характерні всебічний, різноплановий аналіз об'єктів і процесів, що вивчаються, доказовість і обґрунтованість суджень, які спираються на конкретні факти, установлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами, логічної несуперечності при обґрунтуванні тверджень, висновків і рекомендацій».

Критичне мислення відмінне від мислення, що ґрунтується на дедукції, коли із загальних наукових положень виводять часткові. Однак унаслідок мінливості педагогічної ситуації, її нетотожності самій собі в один і той же час, її недетермінованості ніякі часткові висновки із більш загальної педагогічної теорії не можуть охопити всю нескінчену буттєвість педагогічної ситуації. Критичне мислення охоплює не тільки інтелектуальну діяльність учителя як «чисто розумову». Адже вибір, конструювання моделі вирішення педагогічної проблеми відповідає ще і моральним та етичним критеріям, і вже тільки тому не може бути «єдиною вірним і остаточним»(3,151).

Критичне мислення майбутнього вчителя пов'язане з оцінкою та зв'язками минулого, теперішнього й майбутнього педагогічної ситуації. Отже критичне мислення пов'язане з прогнозом розвитку педагогічної ситуації та можливими наслідками такого розвитку. Критичне мислення допускає помилковість прийнятого рішення вчителя у конкретній педагогічній ситуації. Тому воно передбачає такі наслідки розвитку, коли модель розвитку допус-

кає можливий «відступ назад», тобто коли можливе корегування наслідків дій учителя при розв'язанні проблеми.

Критичне мислення покликане допомогти майбутньому учителю здійснити критичний аналіз педагогічної ситуації шляхом як теоретичних роздумів, так і з урахуванням фактів, розкриттям причинно-наслідкових зв'язків, виявленням закономірностей, аналізом історії виникнення педагогічної ситуації, передбаченням того, які форми педагогічної дії потрібно застосувати, щоб добитися ефективного розвитку ситуації.

На наш погляд, до таких властивостей належать гуманістична спрямованість майбутніх вчителів, його професійної компетентності, педагогічних здібностей і педагогічна майстерність, яка виявляється у таких моментах:

1. Педагогічна майстерність у структурі особистості – це система, здатна до самореалізації;
2. Професійною майстерністю є професійна компетентність, спрямованість на професійні знання;
3. Педагогічні здібності забезпечують швидкість самовдосконалення.

Педагогічна майстерність виявляється в успішному розв'язанні різноманітних педагогічних завдань, високому рівню організованого навчально-виховного процесу, але суть її в тих якостях особистості вчителя, які народжують цю діяльність, забезпечують її успішність. Ці якості слід шукати не лише в уміннях а й у тому сплаві властивості особистості, її позиції які дають педагогові змогу діяти професійно та творчо.

Сутність майстерності – в особистості майбутнього вчителя, в його здатності виявляти творчу ініціативу на ґрунті реалізації власної системи цінностей.

На заняттях з дисципліни «Педагогічна майстерність» викладачі кафедри педагогіки середньої та вищої освіти Серєда І.В., Шахірева Н.В. формують складові педагогічної майстерності: комунікативність – готовність вступати в контакт з учнями; перцептивні здібності – професійна проникливість, здатність сприймати і розуміти дитину; динамізм особистості – здатність активно впливати на учня; емоційна стабільність – здатність володіти собою, здійснювати саморегуляцію; оптимістичне прогнозування – вплив на позитивні якості; креативність – здатність до творчої педагогічної діяльності в навчально-виховному процесі.

Висновки. У процесі цілеспрямованої систематичної роботи над розвитком критичного мислення майбутні вчителі набувають навички монологічного мовлення, оволодівають уміннями висловлювати власну думку, що містять у собі внутрішню неоднозначність, і провокують роботу мислення студентів, відчуття внутрішньої необхідності зібрати факти, аргументувати власну позицію дійти об'єктивних висновків. Постійна робота мислення веде до розвитку самостійності того, хто навчається, внаслідок чого формується педагогічна майстерність майбутнього вчителя.

ТАРАСОВА С. М.

КРИТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ У БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ КАК СОСТАВНАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА

Автором рассматриваются особенности критического мышления учителя и его место в профессиональной подготовке будущих педагогов. Делается попытка связать критическое мышление с некоторыми педагогическими концепциями, в частности с составляющими педагогического мастерства.

Ключевые слова: профессиональное становление будущего учителя, критическое мышление, критический анализ, педагогическое мастерство.

TARASOVA S. M.

CRITICAL THINKING OF THE FUTURE TEACHER AS A PART OF PEDAGOGICAL SKILLS

The author describes the features of teacher's critical thinking and its place in the future teachers' training. The attempt to link critical thinking with some pedagogical concepts, including elements of pedagogical skills, has made.

Keywords: professional development of future teachers, critical thinking, critical analysis, pedagogical skills.

УДК 378

Є. С. ЗАДОЯ

м. Миколаїв, Україна

СВІДОМЕ УПРАВЛІННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК ОДИН ІЗ ВАЖЛИВИХ КОМПОНЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Автор розглядає свідомість як інструмент управління пізнавальною діяльністю й обґрунтовує його значення в творчому управлінні своїм життям, творчою діяльністю, як важливий компонент педагогічної майстерності майбутнього вчителя.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, свідомість, свідоме керування, педагогічна майстерність, майбутній вчитель, творче управління.

Постановка проблеми. Демократизація всіх сторін життя суспільства (політичної, соціальної, економічної) породила нові вимоги до якостей особистості сучасної людини, зокрема майбутнього вчителя.

Ось деякі з них: уміння жити в умовах демократії і користуватися нею (демократія не є всюдозволеність); вміти визнавати і приймати наявність різних точок зору, вести дискусії і вирішувати розбіжності цивілізованими способами; вміти керувати людьми, приймати управлінські рішення, організувати роботу з керівництва і управління різними соціальними об'єктами, бути діловим, бережливим, розважливим, з господарською кмітливістю.

Література

1. Тягло А.В., Воропай Т.С. Критическое мышление Харьков: Ун-т внутренних дел, 1999. — 285с.
2. Чернилевский Д.В., Дидактические технологии в высшей школе. — М.: ЮНИТИ — ДАНА, 2002 год. — 437 с.
3. Тягло О.В. Критичне мислення. Управління школою 2008 р. №61. 186с.
4. Буряк К.В. формування у студентів критичного стилю мислення. Вища школа — 2007 р. №3 — 21с. — 31с.

Тому і в третьому тисячолітті формування педагогічної майстерності залишається однією із найважливіших проблем у підготовці майбутніх вчителів.

З найбільш актуальних проблем вищої школи в сфері підготовки педагогічних кадрів слід вважати проблему формування професійної культури, а тим самим і педагогічної майстерності майбутнього фахівця. Підготовка професійно придатного фахівця і розробка оптимальних способів включення суб'єкта в педагогічну діяльність – практично вічна проблема системи освіти. Велика увага приділяється психолого-педагогічному аспекту підготовки